

| HELLE W. HORSNÆS, JENS CHRISTIAN MOESGAARD & MICHAEL MÄRCHER: *Denar til Daler. Danmarks mønthistorie indtil 1550*, Danmarks Nationalbank, København 2018, 517 s., ikke til salg i trykt form (kun som gave), men tilgængelig online på Nationalbankens hjemmeside.

En dansk-estisk brakteat fra højmiddelalderen vejer 0,1 gr. Det foreliggende værk i stort format (33 x 24 cm) vejer derimod 2.843 gr., dvs. 28.000 gange så meget, og spørgsmålet er så, om indsatsen lønner sig. Det begynder godt: „Denne bog handler om pengenes historie i Danmark i de første 1.500 år af vores tidsregning. Fra de første mønter cirkulerer ind i det nuværende Danmark omkring år 150-100 f.Kr. indtil dalerens indførelse i midten af 1500-tallet. Bogen er baseret på den nyeste forskning“ (redaktørernes forord). Forfatterne Helle W. Horsnæs, Jens Christian Moesgaard og Michael Märcher har altså stillet sig selv den opgave at skitsere udgangspunktet og forudsætningerne for det moderne møntvæsen, og de lover som nævnt, at dette sker „baseret på den nyeste forskning“, hvilket så også må udgøre målestokken for en vurdering.

Forfatterne har delt bogens syv kapitler mellem sig, således at Helle W. Horsnæs tager kap. 1, „Møntvæsenets tidlige historie og udvikling“ (s. 10-55) og kap. 2 „Forhistoriens penge og de første mønter i Danmark - ca. 0-600“ (s. 56-111), mens Jens Christian Moesgaard står for jernalder og vikingetid i kap. 3 „De første skridt mod møntøkonomi - ca. 600-1060“ (s. 116-197) og den tidlige (danske) middelalder i kap. 4 „Sølvpenninge i kongens navn - ca. 1060-1230“ (s. 198-281), og Michael Märcher er ansvarlig for middelalderen og overgangen til tidlig moderne tid i kap. 5 „Fra masser af penninge til møntvæsenets sammenbrud - ca. 1230-1380“ (s. 282-353), kap. 6 „En ny start i en krisetid - ca. 1380-1480“ (s. 354-425) og kap. 7 „Et differentieret møntvæsen - ca. 1480-1550“ (s. 426-495). Hvert kapitel består af en indledning efterfulgt af en hovedtekst med i alt 60 uddybende og supplerende faktabokse fordelt mellem de enkelte kapitler. Hovedteksten er bygget op om en almen historisk-økonomisk indledning efterfulgt af præsentation af en række møntfund, som analyseres. Hele 454 illustrationer pryder værket.

At behandle hvert enkelt kapitel for sig ville sprænge rammerne for en anmeldelse, og derfor skal der i det følgende kun tages enkelte karakteristiske punkter op. Værkets udstyr er imponerende. De mange illustrationer viser ud over mønter diagrammer og figurer og formid-

ler også vigtige overblik, f.eks. „Periodeinddeling af Danmarks oldtid“ (s. 63). Man må dog spørge sig selv, om det er nødvendigt at bringe et billede af hver eneste konge, hvilket selvfølgelig har som konsekvens, at der gengives en del meget sene portrætter. Erik af Pommern optræder f.eks. i en nationalromantisk fortolkning fra 1898 (s. 394), som afspejler 1800-tallets forestilling, men heller ikke meget andet. Visse tidslinjer og faktabokse formidler også et misvisende indtryk af suverænitæt, som jeg vil komme tilbage til. Man kan også tvivle på, om en dansk mønthistorie behøver at gribe tilbage til de interessante, men noget fjerne mesopotamiske paladskulturer for 8.000-9.000 år siden, ligesom der egentlig heller ikke er mange penge og økonomi i Helle W. Horsnæs' andet indledende kapitel om mønter i Danmark indtil år 600. Her burde man nok have overvejet at justere enten titel eller problemstilling.

Under overspringelse af Jens Christian Moesgaards kapitler skal det i det følgende handle om de sidste tre kapitler af Michael Märcher, som denne anmelder har bedre forudsætninger for at vurdere. Her dukker der imidlertid alvorligere problemer op. Der er mange tegn på sjuisk og manglende redaktion. Det begynder f.eks. med, at rentegningen på fig. 3.45 (verso) ikke svarer til fotoet af mønten (stort kors, hvis lige arme når ud til den cirkel, der afgrænser indskriftbåndet på fotoet versus et lille kors med stumpe arme, der ikke når ud til indskriftbåndet på tegningen). På side 314, fig. 5.38 ignorerer han indkomsterne fra mønten i Slesvig.¹ På side 326 f. mangler fig. 5.50 og 5.51, som beskrives i teksten. På side 338 drager kong Erik Christophersen i eksil i 1332, men han var død året før. På s. 453 er Kongsberg Skandinaviens eneste tilbageværende møntsted, men på s. 443 blev det forklaret, at alle danske mønter produceres i Finland. På s. 468 placeres Ronneby i Skåne i stedet for i Blekinge. Det er måske alt sammen småting, men de kunne være undgået.

Værre er det, at Märcher konsekvent betegner Bornholm som rigets udkant (bl.a. s. 323, 325) og på den måde ikke kun skiller det fra Skåne, som det hørte til indtil 1658, men også ignorerer, at øen lå bekvemt ved Østersøens hovedfærdselsåre. Det er også svært at forstå, hvorfor de østlige landsdele Skåne, Halland og Blekinge og det af ham ignorerede Lister på oversigtskortene (f.eks. 6.32 og 6.43) betegnes som Sverige. Dette er ikke bare en smutter, for analysen af møntfundene refererer næsten udelukkende til fund fra det nuværende Dan-

¹ *Kong Valdemars Jordebog*, udg. af Svend Aakjær, I, s. 9.12: „ISTATHESUSÆL: •cc•mr. puri preter Slæswich et monetam et Danwiryk et Ykærn burgh“.

mark. Disse fund er sikkert nemmere tilgængelige, men søger man i det centrale svenske arkæologiske register (<http://www.kringla.nu>) på Skåne, dukker 1.700 hits op. De er sikkert ikke alle anvendelige, men alene omfanget peger på et problem, når en dansk mønthistorie frem til 1550 på den måde lader sig styre af langt senere territoriale grænser.

Desuden kommer Märcher i sine sidebemærkninger let på afveje. Visby blev f.eks. ikke plyndret i 1361, men brandskattet (s. 141), Kalmarunionen blev vel ikke „skabt“ i 1397, og det er tvivlsomt, om Bartolomeo Meliolis medaljer virkelig viser et portræt af Christian 1. (s. 416), i hvert fald hvis man sammenligner med Mantegnas portræt i Camera degli Sposi i Mantua.²

Værre er dog fejl, der afspejler, at Märcher på ingen måde bygger på den nyeste forskning, sådan som forordet ellers lover. Malmö lå f.eks. ikke „tæt ved Skånemarkedet“ (s. 414), men var en integreret del af de handelsmesser, der tilsammen udgjorde Skånemarkedet.³ Han under vurderer også messernes betydning for den interne danske handel og refererer i den sammenhæng til Johannes Bugenhagen, men ikke til den nyere forskning (s. 365). C.F. Allens udsagn: „Omkring år 1400 var store dele af den danske handel på hansestædernes hænder. Det gjaldt også dele af detailhandlen“ (s. 363 og endnu engang med henvisning til Wittendorf på s. 434)⁴ svarer hverken til kilderne⁵ eller den nyeste forskning.⁶ Helt uden forbindelse til den nyeste forskning hed-

2 Rodolfo Signorini: „Frederico III e Cristiano I nella Camera degli Sposi del Mantegna“, *Mitteilungen des Kunsthistorischen Instituts in Florenz* 18 (1974), s. 227-250. Egill Snorrason, „Kristian I – Københavns Universitet og Helligåndshuset“, *Medicinsk Forum*, 32/3 (1979), s. 62-78 (1-17), her s. 7ff.

3 Carsten Jahnke: „Das Silber des Meeres“. *Fang und Vertrieb von Ostseehering zwischen Norwegen und Italien vom 12. bis zum 16. Jahrhundert*, (Quellen und Darstellungen zur Hansischen Geschichte, 49), Köln, Weimar, Wien 2000, s. 146-157.

4 C.F. Allen: *Haandbog i Fædrelandets Historie*, København 1849, s. 179f.

5 Se f.eks. „Bidrag til Dansk Historie af utrykte Kilder, Forhandlinger med Frankrig, England og Skotland, Første Stykke“, *Aarsberetninger fra Det Kongelige Geheimarchiv*, udg. C.F. Wegener, III, København 1861-1865, s. 105-228, her nr. 37b, s. 157ff.

6 Se hertil (med kildehenvisninger og ældre litteratur) Kilian Baur: *Freunde und Feinde, Niederdeutsche, Dänen und die Hanse im Spätmittelalter (1376-1513)*, Köln 2018. Jf. også Lothar Schwetlik: „Der hansisch-dänische Landhandel und seine Träger 1484-1519“, *Zeitschrift für schleswig-holsteinische Geschichte*, 85/86 (1961), s. 61-130.

der det da også: „Hanseforbundet: En gruppe af nordeuropæiske byer, hovedsageligt tyske, slog sig sammen i et handelsforbund i 1200-tallet“ (s. 364). Det er helt igennem forkert, for den tyske hanse opstod først 13797 (årstallet 1200 stammer fra tysk, nationalistisk forskning i 1920'erne), og det var til start en sammenslutning af købmænd, ikke af byer.⁸

Her og andre steder viser det sig, at Märcher ikke orienterer sig efter den nyere forsknings interesser og viden. Det ses særlig tydeligt i faktaboksen s. 382. Den med særlig farve fremhævede side handler om den danske møntmester Gerrit Comhaer. Boksen rummer to afsnit:

Gerrit døde i Danmark, formentlig senest i marts 1419 [...] Vi kender ikke navnet på hans efterfølger, men efterfølgeren var muligvis frem til midten af 1430erne Goswin Comhaer. Han må have haft den nødvendige baggrund til at kunne påtage sig arbejdet. Måske måtte han forlade Danmark på grund af den megen kritik af rigets møntvæsen. I hvert fald blev han i 1436 møntmester i Salzwedel, i 1438 i Bremen og i 1440 i Danzig. Hans bror Rolf var ligeledes meget kyndig indenfor møntfremstilling og finansielle forhold. Han nåede blandt andet at være møntmester i Lüneburg og Stockholm, før han i januar 1421 omtales som bankholder i Lübeck. Det er bemærkelsesværdigt, da det er en af de ældste kendte omtaler af en bank i Nordeuropa.

Det lyder godt, men allerede tidligere fandtes der banker i Lübeck,⁹ ja selv Medicierne havde en repræsentant i byen.¹⁰ Hvis man derefter

⁷ Se f.eks. Carsten Jahnke: „Die Hanse. Überlegungen zur Entwicklung des Hansebegriffes und der Hanse als Institution resp. Organisation“, *Hansische Geschichtsblätter*, 131 (2013), s. 1-32.

⁸ Se bl.a. Carsten Jahnke: „Homines imperii“ und „osterlinge“. Selbst- und Fremdbezeichnungen hansischer Kaufleute im Ausland am Beispiel Englands, Flanderns und des Ostseeraumes im 12. und 13. Jahrhundert“, *Hansische Geschichtsblätter*, 129 (2011), s. 1-57.

⁹ Carsten Jahnke: „Lübeck, der Bankenplatz des Nordens?, Lübecker Banken des 15. Jahrhunderts als Indikatoren eines neuen Kommunikationsmodells und eines sich ausweitenden Handelsraumes“, *Scripta Mercaturae*, 40 (2006), s. 149-168.

¹⁰ Gerhard Fouquet: „Ein Italiener in Lübeck: der Florentiner Gherardo Bueri (gest. 1449)“, *Zeitschrift des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde*, 78 (1998) (*Schlüssel zur Geschichte. 700 Jahre Lübecker Archiv*), s. 187-220.

bruger 10 minutter på at konsultere de relevante trykte kilder, finder man et ganske andet billede. F.eks. overførte Rolf Comhaer allerede i 1416 penge i Brügge til Medicierne på vegne af Lübecks råd,¹¹ og han kaldtes senere *monetari et campisoris*¹² (i Lübeck). Hans bror Goswin skyldte allerede i 1407 Albrecht af Sverige 20 mark lybsk, hvilket blev registreret i Lübeck,¹³ og han blev 13. april 1413 eksekutor af et testamente i Lübeck¹⁴ og gennemførte i 1420 pengetransaktioner i Lübeck sammen med sin bror.¹⁵ Disse hurtigt indsamlede oplysninger giver et fuldstændig andet billede end Märchers formodninger. Et hurtigt kig i kilderne ville altså have gjort underværker, men det er ikke Märchers stil, som det fremgår af de indirekte kildecitater (f.eks. s. 419).

Märchers modvilje mod nyere videnskabelig litteratur og kilder påvirker også tolkningen af de enkelte møntfund. På side 396 behandler han fordelingen af kobbersterlinge (igen alene på grundlag af nationalmuseets undersøgelse 2015/16 og dermed uden landskaberne øst for Sundet). Han konstaterer, at „af ... de 51 mønter fra Næstved, er lidt mere end halvdelen af mønterne fundet på Sjælland, Lolland, Falster og Møn, mens en tredjedel er fra Jylland og lidt mere end 10% er fra Fyn“, og han konkluderer: „Den nævneværdige jyske andel af Næstved-mønter skal ses i lyset af, at Næstved muligvis havde den største produktion“. Det er ikke kun en cirkelslutning, men ignorerer fuldstændig kilderne til Næstveds handel, der angiver netop disse landsdele som byens vigtigste handelsområder.

Man undres også, når han på side 439 beskriver, hvordan bønderne under Næsbyhoved Len betalte deres afgifter i „klæde fra Harderwijk, Leiden, Haag og Deventer“. Hertil bemærker han: „Bønder har altså i vist omfang besiddet dyrebart, importeret klæde, og klædekisten har samtidigt kunnet fungere som pengeskrin, for mønter var der ikke mange af“ (s. 439). Man må spørge, hvordan denne forbindelse mellem (manglende) mønter og klæde opstår, og om bønderne mon kunne erhverve dette klæde uden mønter. Og hvordan står denne tolk-

11 *Codex Diplomaticus Lubecensis*, V, nr. DLXXV, s. 633f.: „Radulphus Comhaer, mercatoris dicte ciuitatis [Lubicensis]“. Se også VI, nr. CCXCII.

12 *Codex Diplomaticus Lubecensis*, VI, nr. CCCVI.

13 *Codex Diplomaticus Lubecensis*, V, nr. CLXVIII.

14 Gunnar Meyer: „Besitzende Bürger“ und „elende Sieche“. *Lübecks Gesellschaft im Spiegel ihrer Testamente 1400–1449* (Veröffentlichungen zur Geschichte der Hansestadt Lübeck, Reihe B, 48), Lübeck 2010, testamente nr. 1413/9, Hinrik Bonhorst april 18 1413.

15 *Codex Diplomaticus Lubecensis*, VI, nr. CCXCII.

ning i forhold til oplysningerne om, at Sankt Peters Kloster årligt modtog et pund peber af dominikanerne,¹⁶ en tønne salt af Hemming Esbern og Lasse Mattis,¹⁷ en alen klæde hver fra Paulus Petri, hr. Heyne og Mattis Scriwere,¹⁸ en tønne vin fra Jep Herlussen¹⁹ et pund ingefær fra hver enkelt kræmmer.²⁰ Skal det også forklares med mangle på mønter?

Som facit må man konstatere, at der er tale om en tung bog, der gør sig godt på kaffebordet, og som imponerer med en overflod af flotte billeder. Den skylder Nationalbankens 200-års jubilæum sin eksistens og imiterer på den måde den svenske nationalbanks seneste publikationer.²¹ Forfatterne har absolut deres stærke sider i numismatikken. Her fremlægger de deres viden klart og forståeligt, og heri består bogens styrke. Hvis man vil vide noget om mønters produktion og udvikling, så er man godt hjulpet. Værkets svaghed er forholdet til forskningen og den bredere økonomiske historie, for her er det simpelthen ikke på niveau med den nyeste forskning, i hvert fald ikke i de dele, der behandler senmiddelalder og renaissance/reformation.

Carsten Jahnke

¹⁶ *Skovklosterregnskaberne 1467-1481*, udg. af Merete Dahlerup, København 1993, fol. 8r, s. 17, fol. 17r, s. 39, fol. 43r, s. 60, fol. 52r, s. 85, fol. 25v. [sic], s. 104, fol. 62v, s. 123, fol. 94v, s. 143, fol. 35v, s. 164, fol. 84v, s. 186, fol. 72v, s. 206, fol. 105r, s. 230, fol. 115r, s. 254 and fol. 125r, s. 278.

¹⁷ *Skovklosterregnskaberne*, fol. 25v, s. 105 og fol. 35v, s. 165.

¹⁸ *Skovklosterregnskaberne*, fol. 62v, s. 124, fol. 85r, s. 187, fol. 72v, s. 206, fol. 105r, s. 230.

¹⁹ *Skovklosterregnskaberne*, fol. 35v, s. 164.

²⁰ „Liber Donationum Monasterii b. Petri Nestved & Skov-Kloster“, *Scriptores Rerum Danicarum Medii Aevi*, IV, udg. Jacob Langebek, København 1876, s. 362.

²¹ Rodney Edvinsson, Tor Jacobsson & Daniel Waldenström: *Exchange Rates, Prices and Wages, 1277-2008*, Stockholm 2010.